

TURBULENTA TIDER – SVENSKARNAS ÅSIKTER OM FÖRSVARET, RYSSLAND, NATO OCH ISLAMISKA STATEN

JOAKIM BERNDTSSON, ULF BJERELD OCH KARL YDÉN

Sammanfattning

Situationen i det nordiska närområdet har alltmer utvecklats till ett säkerhetsdilemma. Skall Rysslands offensiva agerande i Östersjöområdet betraktas som ett uttryck för expansionism eller omsorg om Rysslands egen säkerhet? Hur påverkar säkerhetsdilemmat opinionen i frågor kring Nato-medlemskap, oro för utvecklingen i omvärlden, förtroendet för det svenska försvaret samt inställningar till svenskt deltagande i internationella militära insatser mot Islamiska staten/Daesh? Resultaten visar att det skett ett trendbrott i svensk Nato-opinion, anhängarna till ett svenskt medlemskap är för första gången fler än motståndarna. Överhuvudtaget finns det en stämning av ”mer av allt” i svensk säkerhetspolitisk opinion. Trots ökat stöd för Nato-medlemskap vill 60 procent behålla den militära alliansfriheten. Det finns ett ökat stöd för återinförande av allmän värnplikt, deltagande i internationella militära insatser samt prioritering av att värna Sveriges gränser.

De senaste årens ökade intensitet i den säkerhets- och försvarspolitiska debatten håller i sig. Frågor kring det militära försvarets uppgifter och förmåga, utvecklingen i Ryssland, risken för terrorattacker och Sveriges förhållande till Nato återkommer regelbundet i den offentliga debatten. Svenskarnas intresse för försvars- och säkerhetsrelaterade frågor har traditionellt varit svagt i jämförelse med andra politikområden, men även här finns indikationer på förändring. Bland annat visar undersökningen *Opinioner från MSB* (Myndigheten för samhällsskydd och beredskap) att svenskarnas intresse för frågor som rör samhällsskydd och försvar har ökat under de senaste åren (MSB 2016: 21-22). En sannolik förklaring till detta ökade intresse och den fortsatt intensiva debatten om försvarsfrågor är utvecklingen i Ryssland, där ett alltmer aggressivt agerande uppfattas som en källa till förhöjd osäkerhet i närområdet.

Situationen kan liknas vid ett ”säkerhetsdilemma” – ett begrepp som myntades i samband med det kalla kriget och som beskriver en situation där stater försöker tolka varandras försvars- och säkerhetspolitiska signaler och därefter vidta åtgärder för att svara på dessa (Herz 1950; se även Agrell 2015). Dilemmat består i att tolkningar av andra staters (eller icke-statliga aktörers) intentioner och agerande ofta är osäkra, och att åtgärder för att hantera upplevda hot – exempelvis militär

upprustning – i sin tur kan misstolkas av andra stater. Det finns en risk att dessa tolkningar, åtgärder och motåtgärder ökar misstron och därmed de säkerhetspolitiska och militära spänningarna i ett område (Booth & Wheeler 2008: 4-5).

Översatt till dagens situation består utmaningen i att tolka Rysslands agerande under de senaste åren, samt ta ställning till vilka åtgärder som bäst hanterar den uppkomna situationen. Om Rysslands agerande uppfattas som ett uttryck för expansionism och ytterst som ett ökat hot mot Sverige, vilka åtgärder behöver i så fall vidtas för att hantera situationen? Skall Sverige rusta upp försvaret, eller till och med söka medlemskap i Nato för att kunna svara mot detta upplevda hot, eller skall Sverige snarare agera genom diplomati och förtroendebyggande för att minska spänningarna mellan staterna i Östersjöområdet? Leder en militär upprustning eller ett Nato-medlemskap till ökad säkerhet, eller riskerar detta att öka spänningar och misstro?

Det finns inom forskningen en pågående diskussion om huruvida opinionen i utrikes- och säkerhetspolitiska frågor är mer lättpåverkad och instabil än vad den är i inrikespolitiska frågor. En del forskare menar att den internationella politikens komplexitet och svårighet att påverka leder till att väljarna är mindre intresserade av och mindre kunniga i dessa frågor, och att deras åsikter därför blir mer flyktiga och inkonsistenta (för en diskussion, se till exempel Almond 1950, Goldmann m.fl 1986, Bjereld & Demker 1995, Holsti 2004, Baum & Potter 2015). I detta kapitel kommer vi ur det perspektivet att analysera svenska folkets inställning till Nato-medlemskap och till deltagande i internationella militära insatser.

På den typ av frågor som restes ovan finns inte enkla eller givna svar. En stor del av den försvars- och säkerhetspolitiska debatten bottenar därför i olika tolkningar av utvecklingen i närområdet. Politiska företrädare, debattörer och säkerhetspolitiska experter är inte eniga utan de argumenterar istället för olika typer av åtgärder. Hur har då den svenska opinionen utvecklats kring de olika säkerhetspolitiska förslag som förs fram i debatten? I detta kapitel studerar vi bland annat opinionsutvecklingen i frågor kring militär alliansfrihet och Nato-medlemskap, oro för utvecklingen i omvärlden, förtroendet för det svenska försvaret samt inställningar till svenskt deltagande i internationella militära insatser mot Islamiska staten/Daesh.

Svenskarnas syn på Nato-medlemskap

I september 2015 röstade Centerpartiets stämma ja till att partiet skall förordna ett svenskt Nato-medlemskap. Tidigare hade partiet sagt nej till Nato och förordat en bibehållen svensk militär alliansfrihet. Ett par veckor senare fattade Kristdemokraternas riksting i Västerås ett motsvarande beslut. Därmed förespråkar nu för första gången samtliga Allianspartier att Sverige avvecklar sin militära alliansfrihet och söker medlemskap i Nato. De rödgröna partierna håller i stället fast vid linjen att Sverige skall värna alliansfriheten och inte gå med i Nato, en inställning som delas av Sverigedemokraterna.

Det råder således nu en klar blockskillnad mellan de rödgröna och Alliansen i frågan om svenskt Nato-medlemskap. Vad kommer denna blockskillnad att betyda för Nato-debatten och för den svenska Nato-opinionen? Kommer till exempel centerpartistiska och kristdemokratiska partisympatisörer som tidigare varit emot ett svenskt Nato-medlemskap nu att följa sina partier och ändra uppfattning i Nato-frågan?

Tabell 1 Svenska folkets inställning till Nato-medlemskap 1994–2015 (procent)

År	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Summa procent	Antal svarande	Opinionsbalans	Andel positiva
1994	5	10	37	24	24	100	1 607	-33	15
1995	7	11	36	18	28	100	1 687	-28	18
1996	6	14	35	20	25	100	1 609	-25	20
1997	8	15	39	17	21	100	1 589	-15	23
1998	9	13	35	18	25	100	1 636	-21	22
1999	8	11	34	23	24	100	1 537	-28	19
2000	9	15	31	19	26	100	1 565	-21	24
2001	9	13	29	19	30	100	1 596	-27	22
2002	8	14	37	20	21	100	1 631	-19	22
2003	8	14	34	20	24	100	1 681	-22	22
2004	6	14	33	21	26	100	1 664	-27	20
2005	9	13	32	21	25	100	1 612	-24	22
2006	7	15	32	22	24	100	1 522	-24	22
2007	5	14	36	22	23	100	1 562	-26	19
2008	8	16	34	20	22	100	1 522	-18	24
2009	9	13	37	18	23	100	1 503	-19	22
2010	6	12	35	22	25	100	1 539	-29	18
2011	5	14	37	20	24	100	1 460	-25	19
2012	6	12	38	19	25	100	1 445	-26	18
2013	12	17	37	15	19	100	1 557	-5	29
2014	13	18	32	16	21	100	1 634	-6	31
2015	17	21	31	12	19	100	1 481	+7	38

Kommentar: Förslaget löd: "Sverige bör söka medlemskap i Nato." Opinionsbalansen visar andelen som tycker att det är ett bra förslag minus andelen som tycker att det är ett dåligt förslag. Värdena kan därmed variera mellan +100 (alla tycker att det är ett bra förslag) och -100 (alla tycker att det är ett dåligt förslag). Positiva värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett bra förslag, medan negativa värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett dåligt förslag. Personer som ej besvarat frågan ingår inte i procentbasen.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1994–2015.

SOM-institutet har undersökt svenska folkets inställning till Nato-medlemskap varje år sedan 1994. Fram till och med år 2012 var opinionen i frågan stabil – andelen som ansåg att Sverige inte skulle söka medlemskap i Nato var två till tre gånger så stor som andelen som ansåg att Sverige borde ansöka om medlemskap. År 2013 och 2014 förändrades opinionen. Nato-motståndet minskade och andelen som ansåg att Sverige borde ansöka om Nato-medlemskap ökade. Nato-motståndarna var dock fortfarande något fler än Nato-anhängarna (Bjereld 2014, Bjereld & Ydén 2015).

Hur har då opinionen utvecklats sedan föregående mätning? Är Nato-motståndarna fortfarande fler än Nato-anhängarna? Tabell 1 ovan redovisar svenska folkets inställning till Nato-medlemskap 1994-2015.

Resultaten visar att, för första gången sedan mätningarna påbörjades 1994, är andelen som anser att det är ett bra förslag att Sverige söker medlemskap i Nato större än andelen som anser att det är ett dåligt förslag. Andelen som anser att det är ett bra förslag (mycket bra och ganska bra förslag kombinerat) har 2015 ökat till 38 procent, mot 31 procent 2014 och 29 procent 2013. Andelen som anser att det är ett dåligt förslag har minskat till 31 procent, mot 37 procent 2014 och 34 procent 2013. Andelen som anser att det är ett varken bra eller dåligt förslag uppgår till 31 procent, motsvarande andel uppgick till 32 procent 2014 och 2013 till 37 procent.

Kvinnor är, liksom tidigare, mindre positivt inställda till ett svenskt Nato-medlemskap än vad män är. Bland kvinnor anser 32 procent att det är ett bra förslag att Sverige ansöker om Nato-medlemskap, medan 31 procent anser att det är ett dåligt förslag. Bland män anser 45 procent att det är ett bra förslag, medan 31 procent anser att det är ett dåligt förslag. Skillnaden mellan olika åldersgrupper är mycket liten. De äldre är något mer positiva till ett svenskt Nato-medlemskap än vad de yngre är.

Har då den svenska Nato-opinionen blivit mer partipolariserad efter att Centerpartiet och Kristdemokraterna ändrat uppfattning i frågan? Tabell 2 visar den svenska Nato-opinionen efter partisympati åren 2005-2015.

Resultaten visar att Nato-opinionen i huvudsak följer vänster-högerskalan. Andelen Nato-anhängare är störst bland sympatisörer till Moderaterna, Folkpartiet, Kristdemokraterna, Centerpartiet och Sverigedemokraterna. Andelen Nato-anhängare är lägst bland sympatisörer till Vänsterpartiet, Feministiskt initiativ, Miljöpartiet och Socialdemokraterna. Den största enskilda förändringen återfinns inom Centerpartiet, där andelen anhängare av ett svenskt Nato-medlemskap har ökat med 18 procentenheter, från 34 till 52 procent 2015. Sverigedemokraterna är det enda parti där det råder diskrepans mellan partilinjen och väljaropinionen. Partiet vill inte att Sverige söker medlemskap i Nato. Men av Sverigedemokraternas sympatisörer anser hela 49 procent att det är ett bra förslag att Sverige ansöker om medlemskap i Nato, medan 24 procent anser att det är ett dåligt förslag.

Tabell 2 Svenska folkets inställning till Nato-medlemskap 2005–2015, efter partisympati. Andel som anser att förslaget är mycket bra eller ganska bra (procent, eta)

Partisympati	Undersökningsår										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Vänsterpartiet	8	6	8	8	7	6	11	1	6	12	8
Socialdemokraterna	15	15	13	14	14	9	11	12	20	22	22
Centerpartiet	13	24	20	16	14	18	16	21	28	34	52
Folkpartiet	26	28	29	35	35	24	30	25	41	50	57
Moderaterna	40	35	31	41	35	28	31	29	43	47	60
Kristdemokraterna	27	26	30	38	25	20	13	22	42	46	54
Miljöpartiet	6	7	7	10	10	8	11	4	16	13	16
Sverigedemokraterna	40	39	23	46	37	22	13	19	42	38	49
Feministiskt initiativ	20	0	0	--	9	8	0	0	--	9	13
Grad av parti- polarisering (eta)	.31	.32	.39	.34	.32	.29	.33	.36	.33	.36	.44
Antal svarande	1 449	1 404	1 411	1 400	1 358	1 446	1 370	1 330	1 436	1 494	1 354

Kommentar: Förslaget löd: "Sverige bör söka medlemskap i Nato." Se Tabell 1. Eta är ett mått som uttrycker korrelationen mellan två variabler, i det här fallet mellan partisympati och åsikt om Nato-medlemskap. Värdet kan variera mellan 0,0 och 1,0. Ju högre värde, desto starkare korrelation.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2005–2015.

I den nationella SOM-undersökningen 2015 ställdes också, för första gången sedan 2003, en fråga om svenska folkets inställning till den militära alliansfriheten. Formuleringen löd: *Sverige bör i fredstid föra en alliansfri politik, syftande till neutralitet i krig.* Svartalternativen var "mycket bra förslag", "ganska bra förslag", "varken bra eller dåligt förslag", "ganska dåligt förslag" samt "mycket dåligt förslag". Frågan ställdes varje år under tioårsperioden 1994-2003. Vid varje enskilt mätillfälle ansåg mellan 62 och 70 procent att det var ett mycket eller ganska bra förslag. Vid senaste tillfället 2003 uppgick andelen som tyckte det var ett bra förslag till 68 procent, andelen som tyckte det var ett dåligt förslag uppgick till 10 procent. Andelen som ansåg att det var ett varken bra eller dåligt förslag uppgick till 22 procent (Bjereld 2003).

Under de tio år som gått sedan frågan senast ställdes har "neutralitet" som begrepp mönstrats ut ur den officiella beskrivningen av den svenska utrikes- och säkerhetspolitiken. De senaste åren har också, som vi sett ovan, stödet för ett svenskt Nato-medlemskap ökat. Hur har denna utveckling påverkat stödet för den svenska militära alliansfriheten? Inte särskilt mycket, visar resultatet. I 2015 års undersökning är det fortfarande 60 procent som anser att det är ett bra förslag att Sverige i fredstid för en alliansfri politik, syftande till neutralitet i krig, medan 16 procent

anser att det är ett dåligt förslag. Andelen som ansåg att det var ett varken bra eller dåligt förslag uppgår till 24 procent. Även i denna fråga följer svarsmönstren vänster-högerskalan, men inom varje enskilt parti var andelen som tyckte det var ett bra förslag större än andelen som tyckte det var ett dåligt förslag.

Resultatet kan förefalla märkligt. Det var ju fler svarspersoner som ville att Sverige skulle söka medlemskap i Nato än som inte ville att Sverige skulle söka medlemskap. Hur hänger detta ihop? Tabell 3 nedan visar de kombinerade svarfs fördelningarna på frågorna om Nato-medlemskap och militär alliansfrihet.

Tabell 3 *Inställning till svenskt medlemskap i Nato och svensk militär alliansfrihet, 2015 (procent)*

	Ja till Nato-medlemskap	Varken eller	Nej till Nato-medlemskap
Ja till militär alliansfrihet	12	15	10
Varken eller	15	15	2
Nej till militär alliansfrihet	23	7	1

Kommentar: Förslagen löd "Sverige bör söka medlemskap i Nato" respektive "Sverige bör i fredstid föra en alliansfri politik, syftande till neutralitet i krig". Summan av procenttalen i tabellen är 100 (n=1 426).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2015.

Resultaten visar att 12 procent anser att Sverige *både* skall gå med i Nato *och* vara militärt alliansfritt. 10 procent anser att Sverige skall vara militärt alliansfritt och inte gå med i Nato, 23 procent att Sverige skall gå med i Nato och inte vara militärt alliansfritt och 1 procent att Sverige varken skall gå med i Nato eller vara militärt alliansfritt. Därutöver har vi gruppen på 54 procent som anser att någondera av Nato-medlemskap eller militär alliansfrihet är ett varken bra eller dåligt förslag.

Hur skall dessa resultat tolkas? Drygt var tionde svarsperson – 12 procent – svarar inkonsistent, det vill säga förespråkar två handlingsalternativ som knappast är möjliga att förena. Om vi enbart ser till de som har en uttalad åsikt om båda förslagen – det vill säga, vi tar bort de som svarat "varken eller" på någon av frågorna om Nato-medlemskap respektive militär alliansfrihet – så uppgår andelen inkonsistenta svar till 26 procent. I en tidigare, motsvarande studie uppgick andelen inkonsistenta svar på dessa två frågor till tio procent. Andelen som svarade "fel" med avseende på skattepolitik (förespråkade såväl höjda som sänkta skatter) uppgick endast till två procent. Andelen som svarade inkonsistent med avseende på flyktingmottagning (förespråkade att Sverige skulle ta emot både fler och färre flyktingar) uppgick till en procent (Bjereld 1998, se Hinnfors 1996 för en studie av konsistensen i opinionen i finansmarknadsfrågorna).

Resultaten indikerar ett mått av osäkerhet om innebörden av företeelserna ”militär alliansfrihet” och ”Nato-medlemskap”. Det skulle naturligtvis kunna vara så att svarspersoner inte längre i praktiken betraktar Nato som en militärallians med bindande förpliktelser mellan medlemsstaterna, och att det därför skulle gå att kombinera ett medlemskap med militär alliansfrihet. Men det förefaller mer sannolikt att svarspersoner förespråkar militär alliansfrihet utan att problematisera innebörden, och att alliansfriheten därför inte uppfattas som ett hinder för medlemskap i Nato.

Oro för utvecklingen i omvärlden

Hur har då oron för utvecklingen i omvärlden förändrats över tid? När det gäller situationen i Ryssland har oron minskat något. Resultaten visar att 76 procent är mycket eller ganska oroade. Detta är visserligen en viss minskning från 2014 års mätning, där motsvarande siffra var 80 procent, men fortfarande en kraftig ökning från år 2013, då andelen som uttryckte ganska eller mycket stor oro för utvecklingen i Ryssland endast uppgick till 53 procent. När det gäller oron för terrorism respektive militära konflikter anger 80 procent, i båda fallen, att de är ganska eller mycket oroade inför framtiden, vilket är en ökning från 66 procent (terrorism) respektive 58 procent (militära konflikter) från 2013. Det är tydligt att terrorism är det som störst andel finner mycket oroande (48 procent, en ökning från 29 procent år 2013). Sammantaget är det tydligt att oron för olika typer av säkerhetshot har ökat de senaste åren. Att oron ökar påverkar naturligtvis synen på olika politiska lösningar på dessa problem, där det svenska närmandet till Nato genom det så kallade Världlandsavtalet, eller Alliansens gemensamma förordande av ett framtida svenskt Nato-medlemskap är två exempel.¹ Samtidigt kan vi också se hur uppfattningar i en rad andra försvars- och säkerhetsrelaterade frågor förändrats, bland annat vad gäller förtroendet för det svenska försvaret och inställningen till försvarets olika uppgifter.

Förtroendet för försvaret ökar

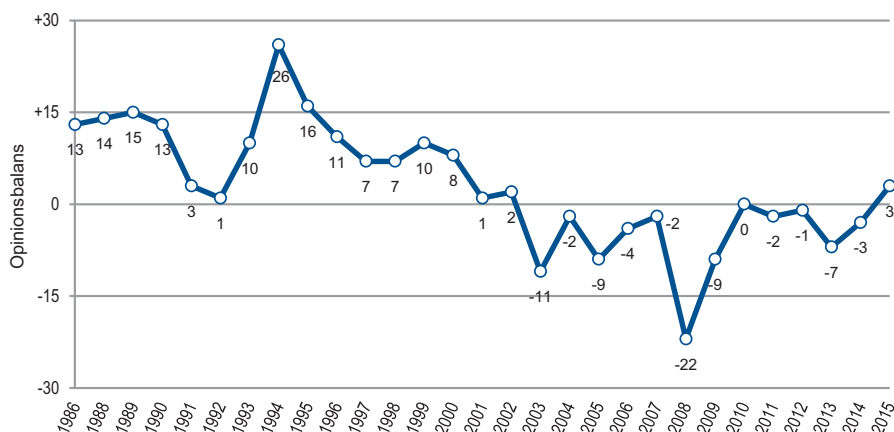
Förtroendet för försvaret fortsätter att öka, om än blygsamt. I 2015 års mätning hamnar förtroendebalansen på +3 (andelen som uppger mycket eller ganska stort förtroende minus andelen som uppger ganska eller mycket litet förtroende) jämfört med -3 i 2014 års mätning. Även om förändringen inte är av det större slaget så är det värt att notera att försvarets förtroendebalans nu för första gången sedan 2002 noteras över nollstrecket. Under denna period har förtroendebalansen som lägst noterats på -22 (2008 års mätning) och i övrigt legat på minus så gott som varje år (se figur 1 nedan). Symboliken i att försvaret, för första gången på länge, noteras över nollstrecket kan därför anses vara av viss betydelse. Andelen som uppger ganska eller mycket stort förtroende för försvaret har ökat något, till 29

procent år 2015 (från 24 procent år 2013 och 27 procent år 2014). Ungefär en fjärdedel av svenskarna (26 procent) uppger att de har ganska eller mycket litet förtroende för försvaret, en minskning från 30 procent i 2014 års mätning. Det är möjligt att tänka sig olika förklaringar till varför förtroendet för försvaret nu tycks öka. Förtroendet för institutioner sammanhänger med en rad olika faktorer (Holmberg & Weibull 2014). Några sådana faktorer är: 1) institutionens förmåga/kompetens att utföra sitt uppdrag, 2) integritet – att arbetet utförs på rätt sätt, 3) empati – att verksamheten ger intryck av medmänsklighet, 4) transparens – att verksamhet uppfattas öppen och tydlig, 5) värdegemenskap – igenkänning och avsaknad av kulturklyftor, 6) personlig närhet – personlig kännedom tenderar att skapa större förtroende. Förtroendemåttet är dock erkänt komplext, och påverkas sannolikt även delvis av hur värdefull verksamheten i sig uppfattas av den som svarar.

Idag har relativt få svenskar någon vardaglig kontakt med försvaret, varför det är rimligt att anta att förmedlade bilder och beskrivningar i detta fall spelar en större roll för förtroendet jämfört med förtroendet för t ex sjukvård, grundskolan eller radio/TV. Det är tänkbart att den i media ökade uppmärksamheten kring försvars- och säkerhetsrelaterade frågor i sig kan utgöra en viktig faktor som påverkar institutionsförtroendet. Säkerhetssituationen i framförallt Östersjöområdet med ryska simulerade flyganfall mot mål i bl a Stockholmsområdet har nu återkommande utgjort nyhetsstoff i flera år, och tillsammans med både aggressiv rysk retorik och annekteringen av Krim så uppfattas idag Sveriges geostrategiska läge nära Ryssland på ett helt annat sätt än vad som var fallet för tio år sedan. Den etablerade, nygamla ryska hotbilden ger försvarspolitikerna och försvaret ökad exponering i politik respektive media, vilket kan bidra till ett ökat institutionsförtroende. Avslutningsvis kan man notera att förtroendebalansen för försvaret (+3) fortfarande ligger långt under motsvarande siffra för polisen (+50) respektive domstolarna (+37) – de två andra myndigheter som lyder direkt under regeringen. Förtroendenoteringen för försvaret inrymmer därmed möjligen kritiska uppfattningar om försvarsförmågan hos personer som, i grunden, är positiva till ett starkt försvar. Det är, som nämnts ovan, under 30 procent som uppger ganska eller mycket stort förtroende för försvaret och bara aningen färre som uppger motsatsen. Huruvida beslutade satsningar på ökad försvarsförmåga (Sveriges Radio 2015) kommer att ta sig uttryck i ett större förtroende för försvaret får kommande SOM-undersökningar visa.

Figur 1 Förtroendet för försvaret, 1986–2015 (balansmätt)

Kommentar. Förtroendebalansen visar andelen som hyser ett stort förtroende för försvaret minus andelen som hyser ett lågt förtroende för försvaret. Värdena kan därmed variera mellan +100 (alla hyser ett stort förtroende) och -100 (alla hyser ett lågt förtroende). Positiva värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett bra förslag, medan negativa värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett dåligt förslag. Frågan lyder: "Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?" n=1493. Personer som ej besvarat frågan ingår inte i procentbasen.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1986–2015.

Försvarets organisation, uppgifter och försvarsutgifterna

Frågan om förtroende berör även frågor som rör synen på hur försvaret används, organiseras och finansieras. Sedan övergången till ett yrkesförsvaret 2010 har frågan om att återinföra någon form av plikttjänstgöring diskuterats, bland annat som ett sätt att hantera de svårigheter som funnits med att rekrytera och behålla personal. Försvarsminister Peter Hultqvist har upprepade gånger kritiserat det sätt på vilket övergången till yrkesförsvaret beslutades, samtidigt som han menar att problemlösningen måste ta hänsyn till dagens realiteter. En ofta diskuterad kompromisslösning kan vara en kombination av plikt- och yrkesförsvaret av liknande typ som idag återfinns i bl a Norge. Frågan är för närvarande föremål för den statliga utredningen *En långsiktigt hållbar personalförsörjning av det svenska försvaret* som skall leverera sitt betänkande i september 2016. SOM-undersökningens resultat visar att det finns ett relativt starkt stöd bland svenskarna för att återinföra (återaktivera) allmän värnplikt, och det stödet har stadigt ökat de senaste åren. I 2015 års undersökning anger 51 procent att förslaget om återinförande av värnplikt är ganska eller mycket bra, vilket utgör en ökning med 11 procentenheter från 2013 års mätning.

Vad gäller svenskarnas åsikter om kostnader för försvaret så kan vi även här notera en förändring. Under 1990-talet och efter sekelskiftet 2000 var andelen som ville minska försvarsutgifterna konstant större än den andel som inte ville det. I 2015 års mätning är det endast 16 procent som anser att förslaget att minska försvarsutgifterna är mycket eller ganska bra (2014 var siffran 18 procent), medan 48 procent anser att förslaget att minska försvarsutgifterna är mycket eller ganska dåligt. Opinionsbalansen för förslaget blir därmed -32, en markant kontrast mot perioden efter Warszawapaktens respektive Sovjetunionens sammanbrott. När det gäller vilka uppgifter som är viktigast för försvaret har det skett en förskjutning i den politiska debatten, där frågan om det territoriella försvaret blivit allt mer central i ljuset av det som uppfattas som Rysslands allt mer aggressiva agerande i Östersjöområdet. Hur har denna förändring då påverkat vilka uppgifter svenskarna uppfattar som viktiga för försvaret? I tabell 5 redovisas inställningen till olika föreslagna uppgifter, samt opinionsbalansen för 2015 och 2013 (vilket var det år då frågan ställdes senast).

Tabell 5 Uppgifter för försvaret (procent och balansmåt)

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Summa procent (n)	Balans 2015 (2013)
Försvara Sveriges gränser mot hot från andra länder	68	24	6	2	100 (1 402)	+84 (+71)
Skydda centrala samhällsfunktioner mot terrorangrepp	79	19	2	0	100 (1 404)	+96 (+86)
Genomföra operationer för att avsätta ledare i diktaturer	12	22	29	37	100 (1 133)	-25 (-44)
Hindra andra länders ledare från att använda våld mot protesterande medborgare	23	38	22	17	100 (1 184)	+22 (+15)
Delta i fredsbevarande operationer i FN:s regi	43	46	8	3	100 (1 330)	+78 (+67)
Delta i humanitära hjälpinsatser i andra länder	53	40	5	2	100 (1 373)	+86 (+79)
Bistå civila myndigheter vid krisituationer i Sverige	68	28	4	0	100 (1 352)	+92 (+88)

Kommentar: Balansmåt, se kommentar till figur 1 ovan. Frågan lyder: "Det har diskuterats vilka uppgifter den svenska försvarsmakten ska ha i framtiden. Hur viktiga anser du att nedanstående uppgifter är?" I procentbasen ingår endast de som besvarat frågan. Procentbasen inkluderar inte de som angett alternativet "ingen uppfattning". Andelen svarande som angett detta alternativ varierar mellan 6 och 20 procent.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2013 och 2015.

Vi kan konstatera att det som svenskarna anser vara den enskilt viktigaste uppgiften för försvaret är att skydda centrala samhällsfunktioner mot terrorangrepp. Detta är kanske inte så förvånande givet att oron för just terrorangrepp är fortsatt stor bland svenskarna. Om man ser till opinionsbalansen för de olika uppgifterna ser vi en ökning inom samtliga uppgiftsområden i förhållande till 2013 års mätning. Vi kan konstatera att det territoriella försvaret anses viktigt, vilket stödjer tesen om att oron för situationen i Ryssland har gjort att svenskarna i högre utsträckning anser att försvaret bör användas för territoriellt försvar. Däremot har inte den upplevda vikten av att delta i internationella insatser minskat, utan tvärtom stärkts. I detta sammanhang är det dessutom värt att notera att motståndet mot att använda försvaret för att avsätta ledare i diktaturer har minskat markant, även om opinionsbalansen för denna uppgift fortfarande är tydligt negativ (-25). På ett övergripande plan kanske man kan säga att svenskarna mer tydligt uppfattar försvarets alla föreslagna uppgifter som viktiga, vilket skulle ligga i linje med den ökade motviljan mot förslaget att minska försvarsutgifterna. Riksrevisionen kritiserade 2014 styrningen av försvaret för otydlig prioritering mellan uppgifterna att genomföra internationella insatser, att hålla beredskap samt hävda Sveriges territoriella integritet, att försvara Sverige från väpnat angrepp samt att ge stöd till samhället vid kriser. Regeringen prioriterar nu tydligt den territoriella försvarsförmågan under perioden 2016-2020, inte minst symboliseras detta av att begrepp som "krigsförband" och "krigsduglighet" nu åter brukas (Regeringsbeslut nr 7, daterat 2015-06-25). Regeringen uppger att den valda inriktningen samtidigt innebär ett minskat utrymme att delta i internationella operationer, även om sådana inte helt avskrivs.

Insatser utomlands

Deltagande i fredsbevarande insatser i FN:s regi har traditionellt sett åtnjutit ett starkt stöd bland svenskarna. Det har funnits mindre stöd för mer "krigsliknande" internationella insatser som exempelvis deltagandet i ISAF (International Security Assistance Force) i Afghanistan från 2001-2014 (Ydén och Berndtsson 2013, 2014). Det är därför värt att notera att vi i 2015 års undersökning har undersökt inställningen till en eventuell militär insats mot Islamiska staten (IS)/Daesh. Det är svårt att tänka sig att en sådan insats primärt skulle passa in i mallen för traditionella fredsbevarande operationer i FN:s regi (s.k. "blå basker-insatser"). Resultatet redovisas i tabell 6 nedan.

Årets undersökning påvisar ett relativt utbrett stöd för svenskt deltagande i militära insatser mot IS. Det svenska försvaret har de facto, sedan sensommaren 2015, ett trettio-tal militärer på plats i norra Irak för att utbilda styrkor som skall slåss mot Islamiska staten. Insatser som denna får i undersökningen stöd av svenskarna – 41 procent tycker att svenskt deltagande i militära insatser mot Islamiska staten är ett

mycket eller ganska bra förslag medan 23 procent tycker motsatsen. Bland män är stödet tydligt starkare men även kvinnor är övervägande positiva.

Tabell 6 Sverige bör delta i en militär insats mot Islamiska staten, IS (procent och balansmätt)

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen upp-fattning	Summa procent (n)	Balans
Samtliga	19	22	18	10	13	18	100 (1 474)	+18
Kön								
Kvinna	14	18	19	10	15	24	100 (742)	+7
Man	23	25	18	10	12	12	100 (727)	+26
Alder								
16–29 år	19	21	15	9	10	26	100 (202)	+21
30–49 år	18	21	22	11	12	16	100 (398)	+16
50–64 år	18	22	21	10	14	15	100 (387)	+16
65–85 år	20	22	15	9	15	19	100 (486)	+18
Parti								
Vänsterpartiet	13	18	14	17	20	18	100 (104)	-6
Socialdemokraterna	16	18	20	11	14	21	100 (352)	+9
Centerpartiet	15	24	18	15	9	19	100 (110)	+15
Folkpartiet	19	20	22	6	18	15	100 (68)	+15
Moderaterna	25	28	19	9	9	10	100 (316)	+35
Kristdemokraterna	22	22	12	10	10	24	100 (50)	+24
Miljöpartiet	10	19	17	12	21	21	100 (104)	-4
Sverigedemokraterna	29	20	16	7	13	15	100 (208)	+29
Feministiskt initiativ	11	18	28	11	18	14	100 (28)	±0

Kommentar: Balansmätt, se kommentar figur 1 ovan. Frågan lyder: " Vilken är din åsikt om följande förslag? Sverige bör delta i en militär insats mot Islamiska staten (IS)".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2015.

Partimässigt är endast Vänsterpartiets respektive Miljöpartiets sympatisörer negativa till insatser mot Islamiska staten (och då relativt svagt) medan sympatisörer till Feministiskt initiativ noterar noll i opinionsbalans. Starkast stöd för svenska militära insatser mot Islamiska staten återfinns bland Moderaternas respektive Sverigedemokraternas sympatisörer, följt av Kristdemokraternas. Resultatet säger sannolikt åtskilligt om olika partisympatisörers inställning till militärt våld. Medan Islamiska staten torde utgöra en nära absolut motsats till feminism av svenskt snitt, så är stödet för en svensk militär insats mot IS svagast bland sympatisörer till Vänsterpartiet, Miljöpartiet och Feministiskt Initiativ – partier som alla har en uttalat

feministisk agenda. Eftersom man får förutsätta att dessa partiets sympatisörer tycker lika illa om Islamiska statens brutala aktiviteter som övriga partiets dito, så framstår en allmänt mer negativ inställning till militärt våld som en kvarvarande rimlig förklaring.

Det är värt att notera att stödet för svenskt deltagande i militära insatser mot Islamiska staten kontrasterar mot den tydligt negativa inställningen till ett svenskt deltagande i en eventuell militär insats i Syrien, som noterades i 2013 respektive 2014 års SOM-undersökningar. En möjlig förklaring är att viljan till militära insatser nu faktiskt är större. En annan förklaring är att Islamiska staten av många uppfattas som en identifierbar fiende, en avskyvärd rörelse som motiverar användande av militärt våld. I den mer allmänt hållna frågan om ”militär insats i Syrien” finns ingen motpart utpekad, och en otydlig avsikt ökar sannolikt inte viljan att ingripa militärt. Islamiska staten, däremot, utgör för många i västvärlden en nära arketyppisk ond motpart, nästan som om den vore skapad för det Samuel Huntington benämnde ”civilisationernas kamp”. IS har utfört eller inspirerat terrorattacker i västvärlden och använder filmade avrättningar som propagandaverktyg – en fiende som hämtad direkt ur en Hollywoodfilm. Det är därför inte förvånande att Barack Obama använder sig av en Batmanmetafor när han skall beskriva IS (”Isil”): *”[T]he Joker comes in and lights the whole city on fire. Isil is the Joker. It has the capacity to set the whole region on fire”* (Goldberg, 2016).

Avslutande diskussion: mer av allt?

Vilka slutsatser skall man då dra av dessa förändringar och förskjutningar i den försvars- och säkerhetspolitiska opinionen? I relation till frågan om ett svenskt Nato-medlemskap är andelen förespråkare för första gången större än andelen motståndare. Det är troligt att oron för såväl utvecklingen i Ryssland som för terrorism och militära konflikter är viktiga delar av förklaringen till varför svenskarna i ökad grad uppfattar Nato som ett alternativ för svensk säkerhet. Samtidigt visar undersökningen på ett paradoxalt förhållande, där en fjärdedel av de som anser att Sverige bör söka medlemskap i Nato *samtidigt* är för en svensk militär alliansfrihet. Vi finner också att förtroendet för det svenska försvaret ökar något (även om det fortsatt är relativt lågt i jämförelse med förtroendet för andra samhällsinstitutioner), samt att en lägre andel av svenskarna vill minska försvarsutgifterna. Därutöver kan vi konstatera att det finns en ökad vilja att prioritera försvarets samtliga uppgifter, samt att en betydande andel (41 procent) stödjer ett svenskt deltagande i en militär insats mot Islamiska staten. Slutligen stödjer en stor andel (51 procent) av svenskarna förslaget om att återinföra den allmänna värnplikten. Sammantaget verkar svenskarna efterfråga ”mer av allt” inom det försvars- och säkerhetspolitiska området. Detta tar sig uttryck i såväl ett ökat motstånd mot nedskurna resurser till försvaret som i till synes oförenliga ståndpunkter om ett svenskt Nato-medlemskap kombinerat med bibehållen alliansfrihet.

Den politiska ledningen i Sverige står inför ett antal utmaningar vad gäller den framtida inriktningen för svensk försvars- och säkerhetspolitik. Detta gäller inte minst uppgiften att förklara innebörden och konsekvenserna av olika tänkbara beslut inom detta område för väljarna. Även om det finns en antydning till samstämmighet vad gäller exempelvis Rysslands agerande och intentioner så finns det samtidigt tydliga skillnader i vilka lösningar som förespråkas för att hantera upplevda hot och säkerhetsproblem. Regeringen å sin sida förespråkar både en bibehållen alliansfrihet och en ökad institutionalisering av relationerna med Nato, exempelvis genom det så kallade Vårdlandsavtalet som är planerat att behandlas i riksdagen under våren 2016. Alliansens medlemmar är å andra sidan tydliga med att man vill se ett fullödigt svenskt Nato-medlemskap som en del av lösningen på de säkerhetspolitiska utmaningar Sverige står inför.

Även om den säkerhetspolitiska utvecklingen är svårförutsägbar så indikerar både den politiska debatten och förändringarna i opinionen att frågor om försvar och säkerhet under överskådlig tid kommer att fortsätta att åtnjuta en mer framskjuten plats i den politiska debatten än på mycket länge. Svenskarna är ovana att åsiktsbilda i dessa frågor, och det är rimligt att tro att kunskapsnivån är relativt låg. Men de försvars- och säkerhetspolitiska frågornas stärkta plats på dagordningen kan komma att leda till mer sammanhållande åsikter inom detta fält.

Not

- ¹ Vårdlandsavtalet mellan Sverige och Nato förenklar för Sverige att ge och ta emot stöd från Nato i händelse av kris eller krig i närområdet. Avtalet gör det också enklare för Sverige att stå som värdland för exempelvis internationella militära övningar. Kritiken har bland annat gått ut på att Sveriges självständighet och handlingsfrihet urholkas.

Referenser

- Agrell, Willhelm (2015). "Ansök om Natoanslutning tillsammans med Finland." Dagens Nyheter, 13 september 2015. Via: <http://www.dn.se/debatt/ansok-om-nato-anslutning-tillsammans-med-finland/>, 160418.
- Almond, Gabriel A (1950). *The American People and Foreign Policy*. New York: Praeger.
- Bjereld, Ulf (1998). "Närmare Nato?", i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red), *Opinionssambället*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Bjereld, Ulf (2003). "Svenskarna, Nato och Irak-kriget", i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red), *Ju mer vi är tillsammans*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

- Bjereld, Ulf (2014). "Svensk Nato-opinion i förändring", i Annika Bergström & Henrik Oscarsson (red), *Mittfära & marginal*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Bjereld, Ulf & Marie Demker (1995). *Utrikespolitiken som slagfält. De svenska partierna och utrikesfrågorna*. Stockholm: Nerenius och Santérus.
- Bjereld, Ulf & Karl Ydén (2015). "Skärpt försvarsdebatt – Nato, Ryssland och försvarsutgifter", i Annika Bergström, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red), *Fragment*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Booth, Ken., & Wheeler, Nicholas. J. (2008). *The security dilemma: Fear, cooperation and trust in world politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Brown, Matthew A. & Philip B. K. Potter (2015). *War and Democratic Constraint. How the Public Influence Foreign Policy*. Princeton: Princeton University Press.
- Goldberg, Jeffrey (2016). The Obama Doctrine. *The Atlantic*, <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>
- Goldmann, Kjell, & Sten Berglund, Gunnar Sjöstedt (1986). *Democracy and Foreign Policy*. Aldershot: Gower.
- Herz, John (1950): "Idealist Internationalism and the Security Dilemma." *World Politics* Vol. 2, No 2, pp. 157-180.
- Hinnfors, Jonas (1996). "Marknadsopinion i blindo?", i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red), *Mitt i nittioalet*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (2014) Institutionsförtroende mellan berördhet och mediebevakning i Annika Bergström & Henrik Oscarsson (red) *Mittfära & marginal*. Göteborgs universitet: SOM-institutet. s. 99-118.
- Holsti, Ole R. (2004). *Public Opinion and American Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- MSB, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. (2016) *Opinioner 2015*. Via: <https://www.msb.se/RibData/Filer/pdf/27994.pdf>. 160418
- Natoutredningen (2016) *Sverige, Nato och säkerheten. Betänkande från Natoutredningen*. Celanders förlag.
- Sveriges Radio (2015). "Nya extra miljarder till försvaret", Ekot 2015-03-12 <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6115139>
- Ydén, Karl & Berndtsson, Joakim (2014) Skilda världar? Försvaret, politikerna och svenskarna i Annika Bergström & Henrik Oscarsson (red), *Mittfära & marginal*. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Ydén, Karl & Berndtsson, Joakim (2013) Efter Afghanistan? Försvaret, kriget och svenskarna i Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red), *Vägskaäl*. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

